

Ta enota je sorazmerno težka, je pa tudi precej raznorodna, saj je treba obravnavati tako težavna vprašanja, kot je definicija in izrazilna zmožnost jezika, pa tudi sporočilo kot tvorba iz jezikovnih možnosti posameznika in širših raznovrstnih združb, zajema pa še nastanek slovenskega jezika in družbenost jezikovnega pojava vsaj z najvažnejših vidikov.

Nalogo se trudimo obdelati najprej z ucnim razlagalnim besedilom in z analizo enopovednega enostavnega besedila iz našega časopisa. V drugem delu sledijo ponavljalna vprašanja, ki so jim najprej pripisani odgovori, nato z vajami, pri katerih učenec pokaže, česa se je naučil aktivno obvladati. (Za učitelja: Čisto na začetku se beseda jezik uporablja praktično sporazumevalno tako za jezik kot sestav kakor za besedilo (besedilno sporočilo), pozneje pa za jezikovni sestav, kakor ga je de Saussure ločil od govora (in rezultat govorjenja je besedilo). Govor je še o izrazni jakosti/moči kakega jezika in/ali njegovega pripadnika (česar ne poznam jaz, lahko vendar pozna jezik). Prikazane so najvažnejše poti za krepitev izrazilne moči jezika.)

V spomin

BESEDA ANTONU OCVIRKU OB ODPRTEM GROBU

Dragi tovariš profesor, dragi tovariš upravnik,

naložena mi je neprijazna dolžnost, da se v imenu sodelavcev Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede SAZU, ki si ga kot upravnik vodil zadnjih petnajst let, za zmemrom poslovim od tebe.

Ko iščem besede, ki bi bile primerne za to zadnje slovo, vem, da nisi bil nikdar prijatelj vznesenih besed in slovesnega govorjenja. Vsa tvoja izrazito kritična narava, ves tvoj pronicljivi, analitični duh, ki prihaja tako močno do veljave v tvojih študijah in razpravah, je bil temu nasproten. Beseda ti je bila vedno samo bližnjica, ki naj pripelje kolikor se le da naravnost do jedra ali – kot si sam rad rekal – »do bistva stvari«. Bil si vselej zagovornik jasnega in preprostega izražanja in zoper sleherno pretirano učenjakarstvo v znanstvenem pisanju, tudi takrat in morda še posebno takrat, kadar je šlo za najbolj zamotane, krhke in težko ulovljive stvari. In kaj je bolj krhkega in teže ulovljivega, kot je besedna umetnost, ta vabljava himêra, temelječa na jeziku in sestavljena zgolj iz jezika, ki si ji posvetil vse svoje intelektualne moči in vse svoje trdo, delavno življenje.

In vendar v tej zahtevi po preprosti jasnosti, ki si se ji sam prvi pokoraval in ki si k nji navajal tudi vse, ki smo imeli kdaj priložnost sodelovati s tabo, ni bilo prav nobene težnje po poenostavljanju in simplifikaciji. Ravno nasprotno. Predobro si poznal naravo literature in njeno tisočobraznost pa tudi vso neponovljivo enkratnost prave literarne umetnine, da ne bi bil vedel, da se je ne dá uzreti in pregledati iz enega samega zornega kota in ne spoznati in presoditi z enega samega vidika. Vedel si, da je literatura kot bujno zarasel gozd, ki ga je intuitivno sicer moč dojeti in doživeti v vsej njegovi mogočnosti, ki se pa ne moreš v njem razpoznati, če ne veš, kod hodiš, in če si izgubil občutek za štiri glavne smeri neba. Zato si od sebe in svojih sodelavcev terjal predvsem jasnosti, ne le jasnosti besede, ampak tudi jasnosti o cilju, ki si ga je kdo zastavil, in o sredstvih, ki so mu pri tem v pomoč.

In ker si samemu sebi zastavil visoki, da ne rečem kar nedosegljivi cilj, zaobjeti fenomen literature v vsej njegovi mnogovrstni celotnosti, si temu cilju sistematično podredil vse

svoje življenje in delo. Nisi se zadovoljil z izročilom svojih učiteljev, pa tudi zavrgel ga nisi, marveč si ga kritično integriral v svoj širši literarnoznanstveni koncept; s specialnim študijem si si pridobil široko vednost o evropski literaturi, novejši in starejši, prenesel si k nam primerjalno metodo in jo tvorno uporabil tudi pri raziskovanju slovenske literature; ostal si zvest historičnemu pojmovanju literature, vendar si iz literarne zgodovine izločil vse, kar nima neposredne zveze z njenim predmetom; bil si razlagavec, sposoben širokih sintez in povezav, a se zato nisi odvrčal od akribije, ki sta jo gojila literarna zgodovina in še pred njo filološka veda, in dragocen ti je bil še tako droben podatek, če je le kaj prispeval k boljšemu umevanju literarnega dela; fenomenu literature si se bolj kot kdo pred tabo približeval tudi z najrazličnejših literarnoteoretskih vidikov, vendar tudi literarne teorije nisi dojemal zgolj v njeni sinhrono statični razsežnosti, marveč si jo obravnaval v njenem časovnem razvoju; nič manj intenzivno se nisi ukvarjal s teorijo in metodologijo literarne vede, verjel si v spoznavno moč racionalne misli, čeprav si sam pri sebi vedel, da literarni umetnini, ki je tvorba živega človekovega duha, ni mogoče nikoli pronikniti čisto do dna, toda bil si znanstvenik in nisi smel niti za trenutek zanemariti kompasa, ki ti je kazal lego štirih glavnih strani neba; kot neutrujen delavec si bil strog in zahteven do sebe in zato zahteven tudi do svojih sodelavcev, ki si si jih izbral vselej po skrbnem preudarku, pogumno upošteva je nemalokdaj pri tem bolj njihove potencialne sposobnosti kot pa njihova leta in doseženi ugled, in ko si se enkrat prepričal o njihovi znanstveni in delovni zanesljivosti, si jih znal nagraditi z brezmejnimi zaupanjem in si jim dopuščal vso svobodo pri iskanju izvirne znanstvene resnice.

Sredi dela, ko si pravkar končal obsežno študijo za Literarni leksikon, ki si ga bil zasnoval v okviru našega inštituta, in ko si se že pripravljal, da začneš pisati novo, ti je omahnila roka. Naložil si si bil več, kot zmore eno samo človeško življenje, zato polagamo s tabo vred v grob tudi mnoge tvoje še nedokončane osebne načrte. Toda delo, ki si ga bil opravil in ki danes še ni v celoti dostopno, je tu in to delo govori zate.

Naj ti bo lahka ta zemlja, ki si jo globoko ljubil, čeprav ne z velikimi besedami, temveč z dejanji in vztrajnim delom!

9. 1. 1980

Drago Šega
Ljubljana

Literarnozgodovinski problemi, gradivo, komentarji

PRIČEVANJA IZ PRETEKLOSTI

Pisma oziroma vloge in prošnje, naslovljene na Pisateljsko podporno društvo, ki jih tu objavljamo, datirajo iz dvajsetletja 1886 do 1906; vsa imajo sorodno tematiko in so zato naravno zaokrožena celota: prikazujejo socialno bedo ali kar boj za obstanek naših tedanjih pesnikov in pisateljev ter mladih znanstvenikov. Pripadala so zapuščini pesnika, dramatika, prevajalca in urednika prof. Antona Funtkarja; njegova druga žena Marija roj. Sterle jih je pred smrtjo izročila dr. Francu Rodetu. Z njegovo naklonjenostjo smo jih dobili v razvid, jih komentiramo in objavljamo, izvirnike pa prepuščamo rokopisnemu oddelku Nar. in univ. knjižnice.

Prvo pismo z dne 5. julija (Ciril in Metod) 1886 je napisal že v deških letih ohromeli, na sobo in strežbo navezani Josip Cimperman (1847 – 1893), ki je prav tedaj dosegel sorazmerno zrelost v svoji trpko možati, žal tudi formalistično izpiljeni liriki. Preživel je se je z izvirnimi pesmimi, s prevajanjem in kot korektor. Mati mu je umrla dve leti prej, kot bolniku mu je stregla sestra Marica. Med njegove dobrotnike je spadal tudi urednik Ljublj. zvona prof. Fran Levec. Pismo je napisano z dokaj lepo in čitljivo pisavo, ki pa se ji posebno v podpisu (tresoča se roka) pozna bolezen. V ponovni prošnji, naj bi mu predsednik Podpornega društva poslal svoje fotografije, je čutili nekaj samoponiževanja od drugih neusmiljeno odvisnega človeka.